

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

УДК 376.68:379.85

ОСВІТНІЙ ТУРИЗМ ТА ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ СТУДЕНТІВ-ІНОЗЕМЦІВ

Беспалова Н.В., Яковлева Т.І.

Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро

Статтю присвячено проблемі дослідження вивчення особливостей взаємозв'язку особистісних характеристик студентів-іноземців та рівня їх психологічної адаптованості до нового середовища. Практична частина роботи складається з опису процедури проведення й аналізу результатів емпіричного дослідження. У процесі культурної адаптації людина проходить три етапи, що супроводжуються трансформаціями його ціннісних установок та поведінки. Пристосуванням до нової культури, національним традиціям і цінностям, способу життя. Для дослідження процесу було складено анкету. Анкета діагностує проблеми, що виникають у процесі культурного шоку, та дозволяє судити про успішність адаптації.

Ключові слова: адаптація, особистісні особливості, культурний шок, анкета.

Постановка проблеми. В XXI столітті туризм перетворився ще й на дієвий інструмент пізнання навколишнього світу і міжкультурного діалогу. Прагнення, поєднуючи відпочинок та освіту, розширити власний світогляд, зануривши себе у вир життя в інших країнах і регіонах світу, збільшити свою соціальну мобільність і професійну універсальність стають основною мотивацією нової генерації студентів, які бажають отримати освіту за кордоном. При цьому виникла необхідність вивчати процеси виховання, навчання і розвитку особистості у контексті гуманітарно-соціальних функцій міжнародного освітнього туризму.

В останні роки вчені фіксують зниження рівня адаптації людини до змін природного і соціального середовища, а в деяких випадках і повний розрив адаптаційних здібностей. За цих умов важко переоцінити адаптивну роль освітнього туризму, що пропонує ефективні механізми і засоби фізичної, психологічної та інтелектуальної адаптації людини. Явище культурного шоку завжди доповнюється культурною адаптацією. Культурна адаптація у широкому змісті розуміється як складний процес, у випадку успішного завершення якого людина досягає відповідності (сумісності) з новим культурним середовищем, приймаючи її традиції як свої власні і діючи відповідно до них. Звичайно виділяють внутрішню сторону адаптації, що виражається в почутті задоволеності і повноти життя, та її зовнішню сторону, що виявляється в участі індивіда в соціальному і культурному житті нової групи, повноправній міжособистісній взаємодії з її членами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Провідні вітчизняні й іноземні вчені приділяють багато уваги актуальним трендам розвитку світового освітнього туристичного ринку. Зокрема, тенденції розширення пізнавальної функції туризму та зростання попиту на освітні подорожі наголошуються в працях О.О. Любіцевої, О.О. Бейдика, В.Ф. Кіфяка, О.М. Ільїної, А.Ю. Олександрової, В.О. Квартального, І.В. Зоріна [1]. Мотиваційні аспекти освітніх подорожей висвітлені у дослідженнях в працях І.А. Колеснікової [2]. За кордо-

ном основним напрямком досліджень у цій сфері є виявлення технологічних особливостей організації освітніх турів та аналіз тенденції розуміння туризму як специфічної форми освіти. Його розробляють Brent W. Ritchie, Neil Carr, Christopher P. Cooper, якими було запропоновано цікаву колективну монографію «Managing educational tourism» [3], де розкрито різні аспекти взаємодії туристичного бізнесу та освітніх установ, та обґрунтовано перспективні напрями розвитку освітнього туризму у XXI столітті.

Інтерес до проблем міжкультурної адаптації виник у світовій науці на початку XX сторіччя. Останнім часом міжкультурне пристосування стали розглядати як багатоаспектний процес, що включає в себе не тільки збереження позитивного емоційного стану і психічного здоров'я мігрантів, але і придбання ними соціальних умінь і навичок, необхідних для успішного виконання задач повсякденного життя. Утім, у багатьох дослідженнях виявлена кореляція між цими двома сторонами пристосування [7].

Отже, явище культурного шоку доповнюється культурною адаптацією – вид соціально-культурної адаптації, що представляє собою психологічне і соціальне звикання, пристосування людей до нової культури, чужим національним традиціям і цінностям, способів життя і поведінки, у ході яких узгоджуються норми-вимоги і чекання учасників міжетнічної взаємодії.

У процесі культурної адаптації людина проходить, як правило, через три етапи, що супроводжуються і визначеними трансформаціями його психіки, ціннісних установок і поведінки [8]. Перший характеризується ентузіазмом і піднятим настроєм, другий – фрустрацією, депресією і почуттям заміщення, що на третьому, завершальному етапі повільно переходять у почуття впевненості і задоволеності.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Динамічність і висока швидкість змін у всіх сферах суспільного життя, глобальні процеси у світовій економіці, формування нових вимог до міжнародної освіти підкреслюють важливість процесу адаптації людини в суспіль-

стві. життєво необхідним у сучасному, усе більш індивідуалізованому світі, стає вміння пристосовуватися до змін. У психології накопичені свідчення про значні розходження в протіканні процесу міжкультурної адаптації, його тривалості, рівні адаптації, особливостей культури і ситуаційних факторів [9].

Новизна роботи та її теоретичне та практичне значення обумовлюється новаторським підходом до вивчення взаємозв'язку рис особистості та рівнем соціально-психологічної адаптації у специфічному контексті проблемної ситуації. Експериментальна частина даної роботи являє собою емпіричне дослідження, метою якого виступає вивчення особливостей взаємозв'язку рис особистості людини та успішністю адаптації.

Мета статті. Ціллю дослідження виступає вивчення особливостей взаємозв'язку рис особистості людини та рівня психологічної культурної адаптації.

Предметом даного дослідження є адаптація іноземних студентів до перебування за кордоном у інокультурному оточенні довгостроково з метою отримання освіти.

Об'єктом дослідження є взаємозв'язок між психологічними характеристиками темпераменту та рівнем успішності адаптації студента.

Головною метою цієї роботи є підтвердження гіпотези про те, що ступінь виразності деяких рис особистості буде впливати на успішність культурної адаптації студентів, які перебувають за кордоном.

Практична частина роботи складається з опису процедури проведення й аналізу результатів емпіричного дослідження особливостей взаємозв'язку соціально-психологічної адаптації та рис особистості.

Виклад основного матеріалу. Експериментальною гіпотезою даного дослідження було висунуто припущення: такі психологічні характеристики темпераменту як «Інтроверсія – Екстраверсія», «Емоційна збудливість – Емоційна врівноваженість», «Ригідність – Пластичність» будуть впливати на рівень успішності адаптації студентів, які навчаються за кордоном. Таким чином ми припускаємо, що:

1) опитувані з такими психологічними характеристиками темпераменту як екстраверсія, пластичність, емоційна врівноваженість будуть мати високий рівень успішності адаптацію.

2) опитувані з такими психологічними характеристиками як інтроверсія, ригідність, емоційна збудливість будуть мати низький рівень успішності адаптації.

У дослідженні брали участь респонденти – іноземні студенти із країн Африки, Азії та Латинської Америки, які здобувають економічну освіту в Україні. Зважаючи на те, що культурний шок триває від 6 місяців до 5 років, [2], мінімальний термін перебування респондента за кордоном складав 6 місяці. Віковий склад і чисельність випробуваних: середній вік – 18–30 років.

Загальна чисельність опитуваних – 35.

Для дослідження процесу культурного шоку а також успішності адаптації індивіда до навчання за кордоном було складено і адаптовано анкету на основі NAUSA publication [10], що включає наступні блоки:

- 1) Анкета, що визначає наступні вихідні дані:
 - а) Ф.И.П., його стать, вік;
 - б) термін перебування в іншомовній країні, мета поїздки;
 - в) володіння мовою країни перебування;
 - г) позитивне або негативне досягнення мети.

2) Три блока, що визначають успішність адаптації студента після взаємодії з представниками іншої культури, що базуються на наступному:

Блок «ЗМІНИ оточення» призначений для діагностики змін респондента, і проблем, які ці зміни спричинили за собою, розпізнавання стадії фрустрації і пристосування до культурного шоку, діагностики зміни особистісних властивостей індивіда, реакції на ці зміни родини, друзів респондента, його самого, діагностики змін найближчого оточення, спілкування випробуваного.

Блок «РОЗУМІННЯ «НОВОГО МЕНЕ» необхідний для визначення нового етапу особистісних розходжень при їхній оцінці на користь своєї групи (стадія фрустрації культурного шоку) [3]. Необхідно виявити, який саме аспект був виділений, до якої проблеми це привело під час перебування за кордоном, та як індивід справився з даною проблемою.

Блок «ПОДАЛЬШИЙ РОЗВИТОК», заснований на методі незакінчених пропозицій діагностує чекання індивіда з приводу поїздки і виправдання/невиправдання цих чекань.

У цілому, здійснивши докладний контент-аналіз, ми можемо визначити рівень успішності адаптації індивіда. Анкета діагностує проблеми, що виникають при зворотному культурному шоку, а їх подолання дозволяє судити про успішність реадптації. Обрана методика дозволяє діагностувати наступні полярні властивості темпераменту:

- екстраверсію – інтроверсію;
- ригідність – пластичність;
- емоційну збудливість – емоційну урівноваженість;
- темп реакцій (швидкий – повільний);
- активність (високу – низьку)
- ширість випробуваного у відповідях на питання.

Показник «Інтроверсія – екстраверсія» характеризує індивідуально-психологічну орієнтацію людини або (переважно) на світ зовнішніх об'єктів (екстраверсія), або на внутрішній суб'єктивний світ (інтроверсія).

Екстравертам властиві – товариськість, імпульсивність, гнучкість поведінки, велика ініціативність, висока соціальна адаптованість. Екстраверти звичайно мають зовнішню чарівність, прямолінійні в судженнях, як правило, орієнтуються на зовнішню оцінку. Добре справляються з роботою, що вимагає швидкого прийняття рішень.

Інтровертам властиві – нетовариськість, замкнутість, соціальна пасивність, схильність до самоаналізу й утруднення до соціальної адаптації. Інтроверти краще справляються з монотонною роботою.

Показник «Емоційна збудливість – емоційна урівноваженість» зв'язаний з показниками лабільності нервової системи.

Емоційно урівноважені – люди, не схильні до занепокоєння, стійкі стосовно зовнішніх впливів,

викликають довіра, схильні до лідерства. Схильні до збереження організованого поведіння, ситуативної цілеспрямованості в звичайних і стресових ситуаціях. Характеризуються зрілістю, відмінною адаптацією, відсутністю великої напруженості.

Емоційно збудливі люди – чуттєві, емоційні, тривожні, схильні болісно переживати невдачі і розбудовуватися по дріб'язках. Характеризуються нестійкістю, поганою адаптацією, схильністю до швидкої зміни настрою, почуттям винності, занепокоєння, заклопотаності, депресивних реакцій.

Ригідність є важливою рисою особистості. Вона являє собою ускладненість (аж до повної нездатності) у зміні запланованою людиною програми діяльності в умовах, об'єктивно потребуючих її перебудови.

Емпіричне дослідження проводилося в кілька етапів.

1) Визначення рівня успішності культурної адаптації за допомогою авторського опитувача, що складається з анкети і трьох блоків, що пропонувалося заповнити кожному випробуваному. Час виконання – 60 хвилин.

2) Визначення психологічних характеристик темпераменту за допомогою методики «Психологічна характеристика темпераменту». Випробуванним пропонувався бланк із назвою методики, чіткою інструкцією, і власне методики, що складається з 48 питань, на які потрібно було дати позитивну або негативну відповідь у виді «так» або «ні».

Автори методики припускали, що соціально і психологічно адаптована людина почуває собі емоційно комфортно, із повагою ставиться до себе і навколишніх і приписує відповідальність за результати своєї діяльності своїм спроможностям і зусиллям.

Відповідно, дезадаптивні особистості є емоційно дискомфортними, мають неадекватну (частіше – занижену) самооцінку, замкнуті, нетовариські і схильні до втечі від реальності.

Значущим чинником у картині соціально-психологічної адаптації людини виступає її інтервальність – спроможність брати на себе відповідальність за свої вчинки.

Висновки і пропозиції. Отримані результати узгоджуються з даними психологічних досліджень в області вивчення соціально-психологічної адаптації та рис особистості; вони підтверджують висунуту гіпотезу про те, що ступінь виразності таких рис особистості як замкнутість – товариськість, емоційна нестійкість – емоційна стійкість, схильність почуттям – висока нормативність поведінки, боязкість – сміливість, консерватизм – радикалізм, низький самоконтроль – високий самоконтроль, розслабленість – напруженість має високий рівень кореляції зі ступенем соціально – психологічної адаптації студентів-іноземців.

Так, була виконана задача цієї роботи – були визначені риси особистості, що взаємопов'язані з рівнем соціально – психологічної адаптації іноземців, які тривалий час проходять навчання в Україні, але мають можливість повертатися на батьківщину на період канікул.

Перспективи даного дослідження бачаться у подальшому більш детальному вивченні взаємозв'язку соціально-психологічної адаптації та ступеню виразності рис особистості. Зокрема, використана у даній роботі методика може бути використана організаторами міжнародних освітніх програм для прогнозування рівня адаптованості студентів до умов перебування у інокультурному середовищі. Результати використання цієї методики можуть реєструватися на протязі усього навчального року. У цьому ж виражається і практичне значення цієї роботи, тобто використання методики з ціллю прогнозування рівня соціально – психологічної адаптації студентів-іноземців. Для життя в іншій країні людина поступово приймає її цінності, але почуває себе «чужинцем». Для наступного дослідження є важливими не тільки діагностика самих проблем культурної та психологічної адаптації іноземних студентів, але і шляхів подолання.

Список літератури:

1. Колесникова И.А., Марон А.Е., Тонконогая Е.П. и др. – М.: «Академия», 2007. – 325 с., с. 3.
2. Brent W. Ritchie. Managing educational tourism / Brent W. Ritchie, Neil Carr, Christopher P. Cooper. – London: Cromwell Press, 2003. – 260 p.
3. Greg Richards ALTO's Global Directions in Language Travel, 2008 / Greg Richards. – Amsterdam: WYSE, 2009. – 36 p.
4. Greg Richards New Horizons II – The Young Independent Traveller, 2007 / Greg Richards. – Amsterdam: WYSE, 2008 – 37 p.
5. Терованесов М. Часові параметри ефективності функціонування системи вищої освіти // «Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах Європи та Азії» // Збірник наукових праць. – Переяслав-Хмельницький, 2014 р. – 250с.
6. Белинская Е.П., Стефаненко Т.Г. Социально-психологические методы анализа особенностей этнической социализации. – М.: Воронеж, 2002 – С. 21–25.
7. Ким Я.Ю. Коммуникация и кросс-культурная адаптация // Этнос и политика: Хрестоматия / Авт.-сост. А.А. Прусаускас – М.: Изд-во УРАО, 2000. – С. 36–41.
8. Лебедева Н.М. Введение в этническую и кросс-культурную психологию. – М.: Ключ-С, 1998. – С. 190–220.
9. Мухина В.С. Психология межнациональных отношений. – М., 1989. – С. 12–23.
10. Peabody D., Goldberg L. Some determinants of factor structures from personality – trait descriptors. – Oxford, 1989. – P. 9–14.

Беспалова Н.В., Яковлева Т.И.

Университет имени Альфреда Нобеля, г. Днепр

ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ ТУРИЗМ И ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ АДАПТАЦИЯ СТУДЕНТОВ-ИНОСТРАНЦЕВ

Аннотация

Статья посвящена проблеме исследования взаимосвязи между определенными личностными особенностями студентов-иностранцев и уровнем их психологической адаптации к новой среде. Практическая часть работы включает описание процедуры проведения и анализа результатов эмпирического исследования. В процессе культурной адаптации человек проходит три этапа, которые сопровождаются трансформациями его ценностных установок, поведения, адаптацией к новой культуре, национальным традициям, образу жизни. Для исследования была разработана анкета. Анкета диагностирует проблемы, которые возникают в результате культурного шока и позволяет сделать вывод об успешности процесса адаптации.

Ключевые слова: адаптация, личностные особенности, культурный шок, анкета.

Bespalova N.V., Yakovleva T.I.

Alfred Nobel University, Dnipro

EDUCATIONAL TOURISM AND PSYCHOLOGICAL ADAPTATION OF FOREIGN STUDENTS

Summary

The given article focuses on identifying specific personality characteristics to assess the individual level of adaptation of foreign students to the changing life situations. The experimental part of the research includes the procedure description and interpretation of the results. The process of culture adaptation includes three stages connected with the values and behaviour transformations, adaptation to the new culture, national traditions and lifestyle. The questionnaire has been developed to study the process. The given method can indicate the problems of culture shock and measure the level of adaptation.

Keywords: adaptation, personality characteristics, culture shock, questionnaire.